

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 26.03.2022

Makale Kabul Tarihi:17.05.2022

**COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN
GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ÇALIŞMALAR¹**
**THE WORK OF MERTOPOLITEN MUNICIPALITIES IN THE COVID-19
PANDEMIC**

Ezgi ATIK², Fatma Neval GENÇ³

ÖZ

Büyükşehir belediyeleri kanunlarda belirtilen toplum sağlığı ile ilgili birçok hizmeti yerine getirirler. Hastalık ve salgın dönemindeki görevleri Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ve 5393 sayılı belediye kanununda belirtilmiştir. Bu çalışmada Türkiye’de otuz büyükşehir belediyesinin 11 Mart 2020 ve Haziran 2021 tarihleri arasında Covid-19 Pandemi sürecinde virüsün yayılım hızını düşürmek ve önlemek, şehrin temizliğini sağlamak, kamu ulaşım düzenini sağlamak, 65 yaş ve üzeri ve özel gurupta yer alan ve virüsten olumsuz etkilenen diğer guruplara yönelik yaptığı çalışmalar incelenmiştir. Bu çalışmanın temel amacı Covid-19 pandemi sürecinde büyükşehir belediyelerinin yapmış oldukları özgün çalışmaları ortaya koymaktır. Bu çalışmada literatür tarama yanında doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Türkiye’de 30 büyükşehir belediyesi yanında dünyadan, Madrid, Milan, Paris, Tokyo gibi metropoliten kentlerde salgınla mücadele çalışmaları da incelenmektedir. Çalışmada elde edilen bulgular genel olarak şu şekildedir; büyükşehir belediyelerinin şehrin temizliği ve virüsün yayılımın önlenmesine; 65 yaş üstü ve 20 yaş altı gençlere; esnafa ve çiftçiye; ihtiyaç sahibi bireylere ve evde kalan vatandaşlara yönelik dijital platformlar üzerinden yürütülen çalışmaları öne çıkmaktadır Büyükşehir belediyeleri Covid-19 salgınına karşı gerek merkezi idarenin kararları doğrultusunda gerekse kendi özgün çalışmaları ile pandemi ile mücadelede önemli rol üstlenmişlerdir

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Yerel Yönetimler Büyükşehir Belediyesi, Koronavirüs (Pandemi).

ABSTRACT

Metropolitan municipalities perform many services related to public health specified in the laws. Their duties during the disease and epidemic period are specified in the Public Health Law, the Metropolitan Municipality Law No. 5216 and the Municipal Law No. 5393. In this study, between March 11, 2020 and June 2021, thirty metropolitan municipalities in Turkey to reduce and prevent the spread of the virus during the Covid-19 Pandemic process, to ensure the cleanliness of the city, to ensure the public

¹ Bu makale, Mardin Artuklu Üniversitesi tarafında 20-21 Kasım tarihleri arasında çevrimiçi olarak gerçekleştirilen I. Uluslararası Artuklu İktisadi İdari ve Siyasi Bilimler Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulan “Covid-19 Pandemi Sürecinde Büyükşehir Belediyelerinin Yaptıkları Çalışmalar” isimli bildirinin gözden geçirilmiş ve güncellenmiş halidir.

² Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, ezgiatik1996@gmail.com,

³ Prof. Dr. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İİBF, fngenc@adu.edu.tr

transportation order, His studies on other groups were examined. The main purpose of this study is to reveal the original works of metropolitan municipalities during the Covid-19 pandemic process. In this study, besides literature review, document analysis method was used. In addition to 30 metropolitan municipalities in Turkey, efforts to combat the epidemic in metropolitan cities such as Madrid, Milan, Paris and Tokyo are also examined. The findings obtained in the study are generally as follows; metropolitan municipalities to clean the city and prevent the spread of the virus; Young people over the age of 65 and under the age of 20; to tradesmen and farmers; to individuals in need; Metropolitan municipalities have played an important role in the fight against the Covid-19 epidemic, both in line with the decisions of the central administration and with their own original works.

Keywords: Covid-19, Local Governments Metropolitan Municipality, Coronavirus (Pandemic).

1.GİRİŞ

2019 yılının Aralık Ayında Çin'in Wuhan kentinde ilk kez ortaya çıkan Covid-19, kısa sürede dünyaya yayılarak pandemi/küresel salgın halini almıştır. Bu salgını önlemek amacıyla öncelikle çoğu ülke kapanma kararı almış, belli sürelerde dış hat uçuşlarını kapatmışlardır. İç hatlarda ise her ülke kendine göre bazı kararlar almış ve uygulamıştır. Türkiye'de virüse bağlı ilk vakanın görüldüğü 11 Mart 2020 tarihinde duyurulmuştur.

Bu tarihten sonra ilk alınan karar okulların kapatılması, risk gurubunda yer alan kamu çalışanlarının idari izne ayrılması, merkezi yönetim tarafından yerel yönetimlerin bilgilendirilmesi, maske takma zorunluluğu getirilmesi, eğlence mekanları ve cafe, restoran, kıraathanelerin kapatılması şeklinde devam etmiştir. Bu kararlar merkezi idare tarafından Bilim Kurulunun görüşleri alınarak verilmiştir. Kararların uygulanması ve denetimi ise valilik, kaymakamlık ve belediyeler tarafından, kuruluş kanunlarında yer alan görev ve sorumlulukları, bilim kurulunun kararları ve İl Umumi Hıfzıssıhha Kanunu doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

Belediyeler, şehir yönetimlerinden sorumlu yerel yönetim yapıları olarak toplum sağlığı ile ilgili pek çok hizmeti yerine getirmektedir. Bu hizmetlerin bir kısmı bulaşıcı hastalıkların kontrolü için yapılan önemli çevre hizmetlerinden oluşurken diğer bir kısmı kentlerde yoğunlanmış sosyoekonomik sorunların etkilerini hafifleten hizmetlerdir. (Etiler, 2020). Pandemi ile mücadele sürecinde başlarda merkezi yönetimin virüse karşı yürüttüğü çalışmalar yoğunlukta iken zamanla şehir ölçeğinde yurttaşın en yakın hizmet sunmak ile görevli olan yerel yönetimler salgın ile mücadelede döneminde daha önemli hale gelmiştir (Genç, 2021: 424). Merkezi yönetim ulusal ölçekte politikalar üretilirken yerel yönetimler daha çok temel ihtiyaçlara karşı, yerel dinamikler göz önüne alarak, özgün, hızlı ve etkili çözümler içeren politikalar üretmesiyle yerel yönetimlerin önemi pandemi dönemi ile daha iyi anlaşılmıştır (Bayraktar, 2020).

Bu çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmış, Büyükşehir belediyelerinin pandemi döneminde yaptıkları, raporları ve web sayfaları üzerinden incelenmiştir. Türkçe literatürde kamu yönetimi alanında Covid-19 süreci hakkında literatür, salgının sona yaklaştığı söylenen dönemde (Mayıs, 2022) oluşmaya devam etmektedir. Yerel yönetimler, özellikle büyükşehir belediyeleri üzerine yapılmış çalışmalar ise az sayıdadır. Bu çalışmada ise mevcut literatür incelenmekle beraber özellikle büyükşehir belediyelerinin web sayfaları üzerinden; Mart-2020 ve Haziran-2021 tarihleri arasında elde edilen veriler kullanılmaktadır. Çalışmada, pandemi sürecinde 30 Büyükşehir Belediyesinin salgın sürecinde gerçekleştirdiği çalışmalar

incelenmekle beraber, dünyada farklı coğrafyalardan metropoliten kentlerin pandemi ile mücadelede hayata geçirdikleri çalışmalar da Madrid, Milan, Paris, Tokyo kentleri özelinde incelenmektedir.

2. DÜNYADA BÜYÜK KENTLERDE PANDEMİ İLE MÜCADELE

Yerel yönetimler, yerel halka yakınlığından dolayı Covid-19 salgınıyla mücadele, yerel düzeyde afet ve acil durum yönetimi konusundaki sorumlulukları nedeniyle mevcut aktörler arasında ön sırada gelmektedir. Yerel yönetimler kent ölçeğinde acil durum faaliyet planları yapma, virüsün bulaşmasını engelleme ve etkilenen insan sayısını kontrol altında tutmada, özellikle savunmasız/kırılgan topluluklar için sağlık ve yaşamsal faaliyetlerin desteklenmesi konusunda, ekonomik iyileştirme planlarının yapılması ve uygulanmasında önemli sorumluluklara sahiptir. Bununla birlikte her kentin özellikleri (sağlık hizmetinin merkezi, âdem-i merkezîyetçi olması, nüfus, yönetsel yapılar, çerçeve düzenlemeler, mali kapasite, mevcut altyapı vb.) farklıdır ve bunlar salgınla mücadele kapasitesini etkilemektedir (WB, 2020: 2).

Pandemi ile yerel yönetimlerin, kentlerin, özellikle büyük kentlerin, metropoliten alanların bu ve benzeri kriz ve afetler karşısındaki ayrıcalıklı durumu bir kez daha anlaşılmıştır. Büyük kentlerin ölçek, nüfus, yoğunluk, kirlilik düzeyi gibi kendine özgü tehlike ve riskleri daha görünür olmuştur.

İlk dönemde pandemiden en hızlı etkilenenler, büyük kentlerde yaşayanlar, kitlesel üretimin yapıldığı çalışma alanlarında çalışanlar olmuştur. Nitekim salgının çıkış noktası Çin'in en kalabalık, ulaşım ve ticarete önemli merkezlerinden olan Wuhan iken daha sonra Seul, Milan, Madrid, New York, Londra, Bombay gibi küresel tedarik zincirleriyle bağlı, ekonomik öneme; yüksek kirlilik oranları, turist, göçmen ve yaşlıların fazlalığı gibi ilave risklere ve kırılganlıklara sahip metropollerde görülmeye başlanmıştır (Genç, 2021:175).

Pandemiyle mücadelede büyük kentler, bu farklı özelliklerinin de etkisiyle farklı müdahale örneklerine sahip olmuşlardır. Örneğin **Berlin** salgınıyla mücadelede göçmenler için farklı dillerde podcastler, videolar hazırlamıştır. CityLab Berlin "Hack the Crisis" isimli dijital platformla salgınla alakalı fikir ve bilgi paylaşımı, mahalleler arası yardımın koordinasyonu sağlanmıştır. **Seul** Metropoliten yönetiminde Afet ve Güvenlik Önlemleri Başkanlığı, 2020 Şubat Ayı gibi erken bir dönemden itibaren Covid-19'la alakalı bilgi üretmiş ve paylaşmıştır (Genç, 2021: 239).

Covid-19'la mücadelede ulusal ölçekte yürütülen genel sağlık, ekonomi, finansman öncelikli çalışmalar yanında bölgesel ve yerel yönetimler de kent ölçeğinde **finansal** müdahale araçlarını kullanmışlardır. Örneğin, **Yokohama** (Japonya) KOBİ'ler için 30 Ocak 2020 gibi erken bir tarihte özel danışma hizmeti vermeye başlamıştır; **Montréal** (Kanada) finansal destek ve işletmeler için önlemler alacağını açıklamıştır. **New York** (ABD) sıfır faiz oranıyla KOBİ'ler için yerel bir destek mekanizması oluşturmuştur. 15-20 yıllık geri ödemelerle 100 çalışanın altındaki firmalar için 75 bin € destek sağlanmıştır (OECD, 2020: 49)

Covid-19'la mücadele sürecinde bazı metropoliten kentler kullandıkları **bilgi iletişim teknolojileri** ile öne çıkmıştır (OECD, 2020: 49-68) **Tokyo** (Japonya): enfekte olan kişi sayısı, durumları, cinsiyet, yaş gibi özellikleri, çağrı merkezini arayan kişi sayısı, metroyu kullanan kişi sayısı gibi bilgileri içeren bir tek durak veri tabanı oluşturmuştur. Kent yönetimi ayrıca açık veri araştırma kodu sağlamış ve diğer belediyeler ve kurumların da verileri kullanmasını ve benzer web sayfalarını hazırlamalarına imkân vermiştir. **San Francisco** (ABD) Covid-19'la mücadele için halk sağlığı birimi tarafından birden çok dili içeren posterleri açık alanlara asarak topluma ulaşmaya çalışmıştır. **Duesseldorf'ta** (Almanya) virüsle alakalı 7/24 açık bir bilgilendirme hattı vardır, web sayfasından enfeksiyon hesaplaması yapılmaktadır. Mart başlarında belediye başkanı video mesajıyla hasta ve yaşılar başta olmak üzere insanlara korunma çağrısı yapmıştır. **New York'ta** (ABD) özel numara ve imza ile vatandaşın faydalanabileceği bir sistem tasarlamıştır. **Sydney** (Avustralya), halk sağlığı ile ilgili bilgilendirmeler kent iletişim merkezi, kütüphaneler ve çocuk koruma merkezlerinde yapılmaktadır. **Buenos Aires** (Arjantin) bir dijital platform ile en iyi nasıl korunulacağı konusunda bilgilendirme yapmaktadır. **Sao Paulo** (Brezilya) şüpheli vakaları takip etmek için bir dijital takip sistemi ve izolasyon halindeki için tele tıp uygulaması uygulamıştır. **Lima** (Peru), büyükşehir meclis oturumu video konferans ve gerçek zamanlı oylama gerçekleştirmiştir.

Kamu hizmet sunumu ve kamu çalışanlarının çalışma şekillerine ilişkin düzenlemelere kentler bazında bakıldığında tam kapanmanın söz konusu olduğu kentlerde pek çok belediye yönetiminin ulusal veya eyalet bazında karar alınmadan çok önce kendi çalışanları için uzaktan veya esnek çalışma modelini başlattığı görülmektedir. Buna göre (OECD, 2020:47): **Moskova** (Rusya Federasyonu) belediye çalışanlarını uzaktan çalışmaya yönetilmiştir. Uzaktan ve esnek çalışma saatleri yanında özellikle işyerine gitmede kullanılan kamusal ulaşım araçlarında bulaşmanın engellenmesi toplu taşıma ile gidip gelme sınırlandırılmış; araçlarda da hijyen tedbirleri uygulanmıştır. Bu kapsamda bazı yaygın örnekler

şöyledir (OECD, 2020:45): **Rio de Janeiro** (Brezilya) işyerlerinin saat 6, ticarethanelerin 8 ve hizmet sektörünün 10'da işe başlaması kararı ile toplu taşımada yoğunlaşmayı engellemeyi amaçlamıştır, belediye personelinin evden çalışması kararı alınmış ve diğer sektörlerde de evden çalışma önerilmiştir. **San Francisco** (ABD) gibi çoğu kentte kamu ulaşım araçları ve istasyonları; trenlerde yolcu kabinleri dezenfekte edilmiş, sertifikalandırılmıştır.

Moskova'da eğitim kurumları kapatılmış ve öğrenciler çalışmalarını “Moskova Elektronik Okulu” aracılığıyla çevrimiçi olarak takip etmiştir. Hasta ve temaslılar için özel birimler oluşturulmuş; bazı hastaneler geçici olarak pandemi hastalarına özel olarak tahsis edilmiştir. Moskova Metrosu girişlerinde temassız yöntemle rastgele ateş ölçümü yapılmıştır (OECD, 2020:84)

New York kent yönetimi salgınla ilgili en son gelişmeler hakkında düzenli, güncel bilgileri duyurmak için bir bilgilendirme sistemi kurmuştur. Belediye salgından korunmada el yıkama, hijyen konusunda bilgilendirmeleri içeren, farklı dilde hazırlanmış broşürler dağıtmıştır (OECD, 2020: 85). Yoğun bakım yatağı sayısı pandemi döneminde %67 oranında artırılmıştır (Signorella vd. 2020).

Çalışmanın devam eden bölümünde Covid-19 pandemisi karşısında farklı ülkelerden, ancak nüfus yoğunluğu, günlük nüfus, iş, faaliyetleri açısından benzer sosyo-demografik özelliklere sahip ve Çin ile yoğun ticaret ilişkilere de sahip metropoliten bölgelerin nasıl uygulamalar gerçekleştirdikleri incelenmektedir. Seçilen bu metropoliten alanlar, Madrid (İspanya), Milan (İspanya), Moskova (Rusya), Paris (Fransa), New York (ABD), Tokyo (Japonya)'dur.

Madrid'de Hastane yatak sayısını artırmak için yeni bir kamu-özel iş birliği oluşturulmuş, hastalıktan hafif etkilenenler için oteller ve huzurevlerinde de sağlık hizmeti verilmiştir. Salgının yükselişe geçtiği dönemde tedbir amaçlı olarak okullar, kültür merkezleri, yaşlı bakım evleri, kütüphaneler ve spor merkezleri dahil olmak üzere tüm belediye tesisleri kapatılmış, toplu ulaşım araçları günlük olarak dezenfekte edilmiştir. Madrid Belediye Meclisi, ekonomik faaliyetler vergisi ve eğlence, konaklama ve ticari kuruluşlar, seyahat acenteleri ve mağazalar için yıl sonuna kadar işçileri işte tutmaları şartıyla vergilerden 63 milyon Euro'luk vergi indirim kararı almıştır. Bunun yanında belediyenin siyasi faaliyetleri en aza indirilirken, tüm ilçelerde meclis toplantıları durdurulmuştur (OECD, 2020:71). Yoğun bakım yatağı %115 artırılmıştır (Signorella vd. 2020).

Milan Belediyesi, kentsel faaliyetlerin dönüşümünün desteklenmesi amacıyla en çok ihtiyaç duyulan alanlarda düzenli fon sağlayacağını duyurmuştur. Bu fon belediye meclisi tarafından daha önce dağıtılacağı duyurulan 3 milyon €'ya ilavedir ve vatandaşların, şirketlerin ve derneklerin katkısına açıktır. Fon ilk günde 800 bin €'ya ulaşmıştır. Milan Belediye personeli 24 Şubat 2020'den itibaren evden çalışmaya başlamıştır ki bu ulusal ölçekteki karardan öncedir. Kapanma sonrasında araç kullanımı, bisiklet kullanımını ve yürüyüş yollarını artırma konusunda belediye tarafından planlar yapılmıştır (OECD, 2020: 83)

Kentte doktorlara, hastalara, işyeri sahiplerine, taksi şoförlerine ve yolcularına maskeler dağıtılmış, belediyeye ait boş binalar evsizlere hizmet vermeye başlamıştır. “Milano Aiuta” adıyla sağlık ve sosyal bakım hizmetlerinin birleştirildiği, gereken önlemleri almak ve hizmet vermek amacıyla yerel gönüllülük faaliyetlerini koordine eden bir program uygulanmaya başlamıştır. Yoksul ailelere gıda dağıtımı için geçici Gıda Merkezleri kurulmuştur. Kentte gelir veya iş kaybı nedeniyle pandemiden en çok etkilenen ailelere market alışverişi kuponları verilmiş; gerekli malları satan ve bunları eve teslim eden tüm küçük perakendecilerin yerlerini gösteren bir harita da oluşturulmuştur (OECD, 2020: 83).

Kamusal ulaşım araçları yerine özel taşıt kullanımının pandemi ile birlikte artması, pandemiden önce %55 oranında kamusal ulaşımın kullanıldığı Milan'da otopark ihtiyacının, ulaşımın, yaya ulaşımı ile temel hizmetleri alabilmenin önemini ortaya çıkarmıştır. Bu ihtiyaçtan hareketle, Milan Büyükşehir Yönetimi 2020 planlamasında pandemi sonrası dönemde 5 öncelik alanı belirlemiştir; yönetim, temel haklar, sosyal içerme, ekonomi, kaynaklar (Pisano, 2020:7-8).

Paris kent yönetimi, tüm paydaşların dahil olduğu günlük kriz toplantıları düzenlemiş ve salgına dair bilgileri paris.fr web sitesinden güncelleyerek duyurmuştur. Kent Yönetimi, hasta veya hastalığın bulaşabileceği ancak hastaneye yatması gerekmeyen evsizler için özel iki merkez açılmıştır. Bu merkezlere erişim, bölgesel sağlık kuruluşları ile iş birliği halinde sağlanmıştır. Paris Operası ve Apollo Tiyatrosu yapımlarını dijital olarak ücretsiz olarak kullanılabilir hale getirmiştir. Paris Kent Yönetimi, Paris Devlet Hastaneleri ve ACCOR şirketi ile ortaklaşa, hastaneye yatması gerekmeyen, potansiyel olarak enfekte ve bulaşıcı olanları karantinaya almak ve böylece ailelerini korumak için “COVISAN” adlı projeyi uygulamıştır. Bu kapsamda otellerde özel olarak düzenlenmiş odalar projeye katılmak isteyen gönüllülere sunulmuştur. Salgının başlangıcında daha fazla insanın virüsten etkilendiği işçi sınıfının yaşadığı mahallelere öncelik verilmiştir. Paris Belediyesi yoksul, ayda 50 ila 150 avro tutarında istisnai bir yardım sağlamış; 28.579 Parisli aileye destek sağlamış ve ekonomik aktörleri

desteklemek için kapalı işletmeler ve STK'lar için kiraların dondurulması, bazı yerel vergilerden muafiyet, tarım sektörüne destek gibi alanlarda planlar geliştirmiştir (OECD, 2020:85). Kentte yoğun bakım yatağı %109 artırılmıştır (Signorella vd. 2020).

Paris kent yönetimi, pandemi sonrası dönemi planlamada kentte yaşayanların evlerinden çıktıktan sonra 15 dakika içinde iş, alışveriş, spor, eğitim, sağlık, kültürel ihtiyaçlarını karşılamalarının mümkün olduğu yerleşim kümelerini anlatan “15 dakikalık kent” kavramı temelinde, aynı zamanda kentin yaya ve bisiklet kullanımını öncelikle yeniden düzenlenmesi konusunda planlama çalışmasına girişmiş, bu yönde pandemi öncesinde başlatılan çalışmaları hızlandırmıştır (Pisano, 2020:8).

Tokyo kent yönetimi, enfekte kişilerin sayısı, durumları, özellikleri (yaş, cinsiyet), çağrı merkezine yapılan sorgu sayısı, metro kullanan kişi sayısı dahil olmak üzere gerçek zamanlı Covid-19 durumu hakkında tek duraklı bir veritabanı oluşturmuştur. Ayrıca, diğer belediye ve kurumların bu verileri kullanabilmesi ve benzer web sayfalarını çoğaltabilmesi için web sayfasının açık verilerini ve kaynak kodunu sağlamıştır. Kentte uzaktan çalışmayı teşvik etmek için ekipman ve yazılım kurma maliyetini desteklemek için küçük ve orta ölçekli işletmelere sübvansiyonlar sağlanmıştır. Ayrıca krizden etkilenen KOBİ'ler için acil kredi programı ve ücretsiz danışmanlık hizmetleri geliştirilmiştir. Salgınla alakalı güncel veriler her gün canlı yayınlarla duyurulmuştur. Kent yönetimi, özellikle yabancı uyruklulardan gelen soruları yanıtlamak için İngilizce, Çince ve diğerleri dahil 14 dilde mevcut olan Tokyo Covid-19 Yabancılar için Destek Merkezi adlı yeni bir çağrı merkezi kurmuştur. Kent yönetimi, su kanalizasyon ücretlerinde kullanıcıların belirli bir süre için ödemeyi ertelemelerine izin vermiştir. Belediye yönetimi, Japonca yanında beş yabancı dilde mevcut olan telefon üzerinden aile içi şiddet konusunda danışmanlık hizmeti sunmuştur. Kent yönetimi, uygun önlemlerin uygulanması için sübvansiyonlar sağlayarak ve danışmanlar göndererek şirketleri desteklemiş; insanların tesislerini kullanırken kendilerini güvende hissedebilmeleri için, gıda işletmelerinin virüsün yayılmasını önlemek için uygun önlemleri uyguladığını gösteren ilanlar hazırlamıştır. Tokyo Metropolitan Yönetimi, virüsün bulaşma riskini azaltmak ve insanların şüphelendiğinde anında danışabilmesini sağlamak amacıyla dijital temas izleme hizmeti uygulamıştır. Bu uygulamada kamu kurumlarını kullananlar, e-posta adreslerini QR koduyla kaydedebilir ve binayı kullanan biri Covid-19 pozitif olması durumunda bir e-posta veya LINE uygulaması bildirimini alır. Tokyo Büyükşehir Belediyesi, evsizler için geçici olarak otelleri ve belediyeye ait konutları kullanıma sunmuştur; etkinliklerini ertelemek veya iptal etmek zorunda kalan sanatçıları destekleyen “Tokyo'da Sanatı Destekleme Projesi”ni başlatmış, organizatörlere

tiyatro veya konser salonunda seyircisiz veya girişleri kısıtlayan etkinlikler düzenleyecekleri ve videoları belirli bir süre ücretsiz olarak yayınlayacakları durumlarda onlara maddi olarak destek olma kararı almıştır. Metropoliten yönetim belediye personelinin haftada 4 kez uzaktan çalışması kararını almış ve özel sektörü de esnek çalışmaya geçmeleri konusunda teşvik etmiştir (OECD, 2020:89).

3.TÜRKİYE’DE BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN COVID-19’LA MÜCADELEDE YAPTIKLARI ÇALIŞMALAR

Bu başlık altında öncelikle Türkiye’de yerel yönetimlerin halk sağlığı, salgın hastalıklarla mücadele konusundaki görev ve sorumluklarından söz edilmekte, ardından 30 büyükşehir özelinde, salgın döneminde gerçekleştirdikleri çalışmalar, Mart-2020 ve Haziran-2021 tarihleri arasında özellikle de web sayfaları üzerinden taranarak ve literatürdeki önceki çalışmalara da atıf yapılarak incelenmektedir.

3.1.YEREL YÖNETİMLERİN SALGINLA MÜCADELEDE GÖREVLERİ

Türk kamu yönetimi sisteminde belediyeler, yerinden yönetim ilkesine göre, 1982 Anayasasının 127. Maddesi’nde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre; “Mahallî idareler; il, belediye veya köy halkının mahallî müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esaslarını kanunda belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileridir. Mahallî idarelerin kuruluş ve görevleri ile yetkileri, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenlenir”. Yerel yönetimler, vatandaşa en yakın hizmet sunmakla görevli ve onların yaşamına doğrudan etkide bulunan önemli yönetsel yönetim birimleridir.

5393 sayılı Belediye Kanunu’na göre belediye (m.3) “Belde sakinlerinin mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisini ifade eder”. 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ise, büyükşehir belediyelerini sınırları il mülki sınırı olan ve sınırları içerisindeki ilçe belediyeleri arasında koordinasyonu sağlayan; idari ve mali özerkliğe sahip olarak kanunlarla verilen görev ve sorumlulukları yerine getiren, yetkileri kullanan; karar organları seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişisini ifade eder” şeklinde tanımlamaktadır.

İlk büyükşehir yasası olan ve 1984 yılında çıkarılan 3030 sayılı kanunla İstanbul, İzmir ve Ankara’ büyükşehir belediyeleri kurulmuş ve 2012 yılına kadar bu sayı on altıya ulaşmıştır. Son olarak 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı belediye kanunu ile büyükşehir belediye sayısı

otuz çıkmıştır. 6360 sayılı kanun ile on dört ilin ve yirmi yedi ilçesinin idari, mali ve siyasi değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler şu şekildedir; “Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, Gaziantep, İzmir, Kayseri, Konya, Mersin, Sakarya Samsun, illerinde büyükşehir belediyelerinin sınırları il mülki sınırlarıdır. Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Ordu, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van illerinde, sınırları il mülki sınırları olmak üzere aynı adla büyükşehir belediyesi kurulmuştur ve bu illerin il belediyeleri büyükşehir belediyesine dönüşmüştür. Bu illerdeki il özel idarelerinin tüzel kişiliği kaldırılmıştır. Otuz ilde yer alan illerin bucakları ve bucak teşkilatları kaldırılmıştır (6360 Sayılı Kanun, 2012).

Türkiye’de Anayasa yanında halk sağlığına ilişkin düzenlemelerin temel yasal dayanağı 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nda belirtilmiştir. İlgili kanunun ikinci ve yirmi yedinci maddesinde yerel yönetimlerin görevleri şu şekilde belirtilmiştir; (m.2); “Umumi sıhhat ve içtimai muavenet hizmetlerine ait Devlet Vezaiî Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti tarafından ifa ve hususi idarelere belediyelere ve sair mahalli idarelere bırakılan hizmetlerin sureti icrası murakabe olunur (1593 Sayılı Kanun 1930). Madde 27; Umumi hıfzıssıhha meclisleri mahallin sıhhi ahvalini daima nazarı dikkat önünde bulundurarak şehir ve kasaba ve köyler sıhhi vaziyetinin ıslahına ve mevcut mahzurların izalesine yarayan tedbirler alır. Sâri ve salgın hastalıklar hakkında istihbaratı tanzim, sâri ve içtimai hastalıklardan korunmak çareleri ve sıhhi hayatın faideleri hakkında halkı tenvir ve bir sâri hastalık zuhurunda hastalığın izalesi için alınan tedbirlerin ifasına muavenet eylerler” (1593 Sayılı, 1930).

Belediye ve Büyükşehir belediye kanunlarında yer alan sağlıkla ilgili konular şu şekildedir; “halk sağlığına ve çevreye etkisi olan diğer işyerlerini kentin belirli yerlerinde toplamak, katı atık yönetim plânını yapmak, yaptırmak; katı atıkların ve hafriyatın yeniden değerlendirilmesi, depolanması ve bertaraf edilmesine ilişkin hizmetleri yerine getirmek, bu amaçla tesisler kurmak, kurdurmak işletmek veya işlettirmek; sanayi ve tıbbî atıklara ilişkin hizmetleri yürütmek, bunun için gerekli tesisleri kurmak, kurdurmak, işletmek veya işlettirmek, gerektiğinde mabetler ile sağlık, eğitim ve kültür hizmetleri için bina ve tesisler yapmak, kamu kurum ve kuruluşlarına ait bu hizmetlerle ilgili bina ve tesislerin her türlü bakımını, onarımını yapmak ve gerekli malzeme desteğini sağlamak (5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, 2007; 5393 Sayılı Belediye Kanunu, 2005). Yerel yönetimlerin halk sağlığı ile ilgili hizmetleri şu şekildedir; sağlıklı su temini, katı ve sıvı atıkların bertarafı, hava kirliliğinin önlenmesi, vektör mücadelesi, sağlıklı gıda temini, gıdaya ekonomik erişim sağlanması, toplum beslenmesine katkı, toplu kamu ulaşım temini, kent mekanlarının ergonomik hale getirilmesi,

kişiye yönelik koruyucu sağlık hizmetleri, kreşler ve çocuk bakımevleri, kadın sığınma evlerinin kurulması, huzurevleri, yaşlı gündüz bakımevleri, evde bakım hizmetleri, hobi evleri vb. sosyal rekreasyon çalışmaları, yaygın eğitim ve meslek edinme kursları, belediye spor, rekreasyon kompleksleri, park bahçe ve diğer kamusal açık alanların teminidir.(Etiler, 2020).

Salgınla mücadelede OECD, BM, DSÖ'nün ilgili raporlarında da belirtildiği üzere, diğer ülke örneklerine de bakıldığında yerel ve bölgesel yönetimlerin müdahale sürecinde, kısa uzun vadede yapılacak sağlık ve sosyo-ekonomik odaklı faaliyetlerin planlamasında da ön saflarda yer aldıkları, merkezi yönetimle iş birliği halinde oldukları görülmektedir (Genç, 2021: 110).

3.2. COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE BÜYÜKLEHİR BELEDİYELERİNİN FAALİYETLERİ

Koronavirüs salgınının pandemi halini almasından sonra, dünya genelinde ve Türkiye'de öncelikle virüsün yayılmasını engellemeye dönük birçok farklı önlem alınmıştır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir; toplu alanlarda maske takma zorunluluğu, seyahat yasağı, PCR testi, testi pozitif çıkan veya temaslı olanların karantinaya alınması, kapalı alanlarda el dezenfektanı bulundurma, sosyal mesafe kurallarına göre masa düzeni (restoran ve kafeler için) oluşturma, toplu taşıma araçlarında, kamu kurumlarında sosyal mesafe kurallarına göre oturma düzeni, online eğitim, toplantı sistemine geçilmesi, toplu taşıma araçlarına ve kamu kurum kuruluşlarına, alışveriş merkezlerine HES kodu ile giriş izni, çeşitli dönemlerde uygulanan tam veya kısmi kapanmalar.

Bu önlemlere rağmen virüs hızlı bir yayılım göstermiş ve salgın devam etmektedir. Mayıs-2022 itibariyle dünyada 6.268.956 kişi virüs nedeniyle hayatını kaybetmiştir. 18 Mayıs 2022 itibariyle Türkiye'de hayatını kaybeden kişi sayısı 98.904'tür.

Belediyeler, Covid-19 salgını döneminde, kentin temizliğinin sağlanması, vatandaşların sağlığının korunması ve bu dönemde zorluklar yaşayan guruplara yönelik yaptıkları çalışmalar ile büyük bir rol oynamışlardır. Otuz büyükşehir belediyesi, kendi içinde coğrafi, siyasi, ekonomik ve kültürel farklıklar barındırsa da hepsinin ortak yaptığı bazı çalışmalar bulunmaktadır. Bunlar; temizlik, sağlık, 65 yaş üstü ve özel grupta yer alan vatandaşlar, eğitim, esnaf ve çiftçi, toplu taşıma, dijital platformlar üzerinden gerçekleştirilen çalışmalar, ihtiyaç sahiplerine, çocuklara yönelik, sosyal belediyecilik alanında ve diğer alanlarda yapılan çalışmalar olarak gruplandırılmaktadır. Koronavirüs salgınına karşı büyükşehir belediyelerin yürüttüğü çalışmalarda öne çıkan başlıklar Tablo.1'deki şekilde genel olarak gruplandırılabilir.

Tablo 1: Covid-19 Salgınında Büyükşehir Belediyelerin Başlıca Faaliyet Alanları

K	Faaliyetler	K	Faaliyetler
Temizlik	<ul style="list-style-type: none"> -Ortak kullanım alanlarının düzenli olarak dezenfeksiyonu, -Kolonya ve dezenfektan üretimi, -Toplu taşıma araçlarına, şehrin işlek yerlerine, meydanlara dezenfektan standı yerleştirilmesi, 	Çocuk	<ul style="list-style-type: none"> -Hediye ve oyuncak dağıtımı, -Özel tiyatro ve sinema gösterimleri, -Kısa film ve masal anlatımı
Sağlık hizmetlerini destekleme	<ul style="list-style-type: none"> -Maske üretimi ve dağıtımı, -Filyasyon ekiplerine araç ve personel desteği, -Hijyen kiti dağıtımı, -Sağlık çalışanlarına ücretsiz ulaşım ve servis hizmeti, moral ziyaretleri gerçekleştirilmesi, çiçek hediye ve ikramlık dağıtımı, kalacak bina tahsil edilmesi, -Hastanelere hasta nakil hizmeti, -Sağlık destek çağrı merkezi kurmak, -Hastalığı atlatıp taburcu olanların nakli -Tıbbi atıkların bertaraf edilmesi 	Toplu Taşıma	<ul style="list-style-type: none"> -Şoför kabini, -Maske ve siperlik dağıtımı, - HES kodu sorgulama - Yakıt desteği, - Araç sayısının artırılması, - Virüse karşı bilgilendirici broşür ve afis asılması, - Restoran gibi yerlerde sosyal mesafe kurallarına göre oturma düzeni oluşturulması

<p>65 Yaş Üstü ve Özel İhtiyaç Sahipleri</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Evde bakım kişisel bakım, fizyoterapi hizmeti, hastaneye ulaşım hizmeti, -Engelliler için özel araç tahsis edilmesi, moral ziyaretleri, zabıta ekipleri tarafından kişisel ihtiyaçlarının giderilmesi (market, pazar vb.), -Açık alanda spor ve egzersiz etkinlikleri -Seyyar pazar, sağlık paketi ve gıda kolisi dağıtımı, -VEFA Destek gruplarına katkı. -Çöl yak ve gulu ten hastalarına özel gıda kolisi dağıtımı, -Evsizlere ve ihtiyaç sahiplerine yönelik barınma desteği 	<p>Dijital Uygulamalar</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Online tiyatro ve konser etkinlikleri, -Arabada sinema etkinlikleri, -Online spor hizmetleri, -Online sanat ve meslek kurslarının verilmesi, -Online indirimli kitap satışı, -Eğitici film yayınlarının yapılması -E-Belediyecilik hizmetleri (fatura ödeme, abonelik işlemleri vb.),
<p>Eğitim</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Kurum sınavlarına yönelik online kurs, test kitabı ve deneme sınavı desteği, -Sınav günleri ücretsiz ulaşım desteği, -İnternet ağı güçlendirilmesi ve internet paketi desteği, -Tablet dağıtımı, -Okulların dezenfekte edilmesi, -Rehberlik ve psikolojik destek, -Online eğitim sınıfları açılması, -Dijital kütüphane hizmetleri, -Kırtasiye yardımı ve burs desteği, -BESYO ve POMEM kurslarına hazırlık için kurs verilmesi, -Ücretsiz üniversite tercihi desteği 	<p>Sosyal yardım</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Maddi yardım, -Askıda fatura, -Anne ve bebek kolisi dağıtımı, -Giyim ve yakacak yardımı, -Sosyal kartlarla alışveriş desteği (bakkal, kırtasiye, giyim vb) -Hastalara yönelik yemek ilaç ve sağlık kurumlarına ulaşım desteği -Gıda, temizlik paketi desteği -Sıcak yemek dağıtımı

Esnaf ve Çiftçi	<ul style="list-style-type: none"> -Maddi yardım -Maske ve hijyen kiti dağıtımı, gıda kolisi dağıtımı, -Kira indirimi ve desteği, -Su faturası indirimi ve desteği, -Çiftçiye su, tohum, gübre desteği, yem bitkisi tohumu, fidan ve tohum dağıtım -Yerel ürünlerin çiftçilerden alınıp büyükşehir belediyesi tarafından ihtiyaç sahibi ve 65 yaş üzeri özel grupta yer alan vatandaşlara dağıtılması 	Diğer	<ul style="list-style-type: none"> -Terminallere termal kamera yerleştirilmesi, -Korona virüse karşı bilgilendirme, farkındalık oluşturma çalışmaları, -Kriz masası kurulması -Psikolojik destek hattı, -Trafik ışıklarına “maskeni tak eve git”, “mesafenı koru” şeklinde bilgilendirici yazıların yazılması, -Park ve bahçelerdeki bankların kaldırılması, -Toplu alanlarda HES kodu sorgulanması ve salgın denetimleri yapılması, -Fahiş fiyat denetimi, -Pazar yerlerinde maske dağıtımı, ateş ölçümü ve sosyal mesafe denetimi, -Sokak hayvanlarının bakımı, -Kapanma sürecinde moral konserleri verilmesi, -Spor müsabakaları, - Fotoğraf yarışmaları, -Seyyar müzisyenler ve eğlence programları, açık hava konserleri -Cuma ve bayram namazlarında tek kullanımlık seccade ve maske dağıtımı, - Su kesintisi yapılmaması -Mobil aş evleri açılması, -Dini bayramlar ve cuma namazı öncesi camilerin dezenfekte edilmesi ve vatandaşlara maske dağıtımı,
------------------------	---	--------------	---

			-Mezbahaların Kurban Bayramı öncesi, mezarlıkların bayram öncesi dezenfekte edilmesi, -Hobi bahçesi yapılması
--	--	--	--

Yukarıdaki tabloda yer alan başlıklar dışında farklı büyükşehir belediyelerinin özel olarak yaptığı çalışmalar ise otuz büyükşehir belediyesi için şu şekilde incelenebilir:

Adana Büyükşehir Belediyesi, tarafından çiftçilere ve balıkçılara, dekar başı ve tekne başına nakdi hibe yardımı yapılmıştır. (Bilgiç, 2020: 2085). Virüsten korunma konusunda halkı bilinçlendirmek için “Dokunma Aileme, Dokunma Bizlere Dokunma Oğluma, Gelinime” yazılı broşürler dağıtılmıştır. Belediye personeli işyerlerinde aşılanmıştır (Adana Büyükşehir Belediyesi, 2021). Büyükşehir belediyesi tarafından web sayfası üzerinden bilgilendirme yanında toplu kullanılan araç ve alanlara yönelik dezenfeksiyon çalışmaları da yapılmıştır.

Ankara Büyükşehir Belediyesi, tarafından dünyadan 43 başkent belediyesini kapsayan ‘Covid-19’a Karşı Başkentliler Dayanışması’ adlı online bir platform kurulmuştur. Platform, salgınla mücadelede diğer dünya başkentlerinin deneyim ve birikimlerini paylaşmayı amaçlamaktadır. Bu girişimin amacı katılım mekanizmalarını canlandırarak sosyo-kültürel ilişkileri geliştirmek ve salgın ile mücadele ve sonrasında önemli bir paylaşım ve bilgi ağı oluşturmaktadır (Bilgiç, 2020:286) Ankara Büyükşehir Belediyesi salgınla mücadele tedbirleri kapsamında, kiracılarından kira alımını belli bir süre için ertelemiş; evlere temizlik hizmeti veren, büyükşehir belediyesi sosyal yardım gruplarının virüs salgını nedeniyle yaşadıkları mağduriyetleri gidermek amacı ile de gıda ve nakit desteği yapmışlardır. Belediye web sitesinden dünyada ve ülkemizde COVID-19 salgınına karşı alınan önlemlerinin neler olduğunu, Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan Covid-19 ile ilgili temel bilgilendirme metinlerini ve şehirde alınan genel önlemlere yönelik duyurularını, toplu taşıma ve metro araçlarında bulunan ekranları ile yayımlamakta ve paylaşmaktadır. Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından bilgisayarı ya da interneti olmayan ihtiyaç sahibi ailelerin çocuklarının kullanımına yönelik, belediye bünyesinde yer alan 869 adet bilgisayar kullanıma açılmıştır. Ayrıca interneti olmayan kırsal mahallelerdeki öğrencilerin yararlanması amacıyla Çiçektepe, Esenler, Polatlar Mahalleleri başta olmak üzere bazı kırsal mahallelerde fiber altyapı sistemi güçlendirilerek, bu bölgelere internet hizmeti götürülmüştür (Bilgiç, 2020: 2087) Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından esnafa destek olmak amacıyla, “Lezzet Ankara” portalı

kurulmuştur. Mobil uygulama üzerinden kullanılacak portalda kadın ve engelli restoran sahiplerine tanıtım desteği sağlanmıştır (Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2021).

Ankara Büyükşehir Belediyesinin sosyal belediyecilik anlayışı kapsamında yaptıklarını inceledikleri çalışmalarında (Öner ve Çam, 2021: 154-155) şu uygulamalara değinmektedir; salgın sürecinde eğitimde fırsat eşitliği yaratmaya dayalı ve öğrenci dostu uygulamalar, “İyilik bulaşıcıdır” sloganıyla dayanışma çağrısı, iftar ver ve “6 milyon tek yürek” kampanyaları, yeni evli çiftlere ve 65 yaş üzeri vatandaşlara kira/konut yardımı, filyasyon çalışmaları kapsamında taksicilerin kullanılması, pandemi sürecinde işsiz kalan terzilere iş imkânı, “Başkent kart” uygulaması, AŞTİ esnafına yardım projesi.

Ankara’da Büyükşehir belediyesinde gerçekleştirilen diğer çalışmalar şu şekilde sıralanabilir (Peker ve Köseoğlu, 2021: 97); tüm köylere internet ve alt yapı hizmeti, “10 tona kadar su ücreti 10 T”, “Afiyetler” kampanyası ile gıda desteği, toplu taşımada koronavirüs tedbirleri, e-belediye hizmetleri; “İyiliğin başkenti Ankara” ve “Şeffaf panel ve hizmet paketi” gibi telefon uygulamaları; 300 TL alışveriş kartı uygulaması, hijyen malzemesi desteği, online hizmet içi eğitimler, merkezi sınavlara hijyen desteği, sosyal yardım alan ailelerin çocuklarına ücretsiz internet uygulaması, zabıta hizmetleri ile hijyen desteği ve kontrolü, dezenfeksiyon ve temizlik hizmetleri, ulaşımda Ankara karta vatandaşların HES kodu yüklenmesi ve otomatik okutulması, esnafra maske ve hijyen malzeme desteği, ihtiyaç sahiplerine ev eşyası yardımı, çiftçiye tohum desteği, Covid-19 farkındalık hizmetleri.

Antalya Büyükşehir Belediyesi ‘Evde Kal Türkiye’ kampanyasına destek vermek ve pandemi hakkında kamuoyunu bilgilendirme ve farkındalığı artırmak için il sınırları içerisinde yer alan tüm trafik ışıklarında düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeye göre; sürücülere yeşil ışık yandığında ‘Eve Git’, kırmızı ışık yandığında ise ‘Evde Kal’ mesajı verilerek, farkındalık yaratılmaya çalışılmıştır (Bilgiç, 2020: 2088). Lara Plajı Sosyal Tesislerinin, Covid-19 tedbirlerine uygun olarak maske ile, ateş ölçümü yapılarak, sosyal mesafe tedbirlerine uyarak kullanımı sağlanmıştır. Belediye resmi internet sitesinde Covid-19 bilgilendirme sayfası oluşturulmuştur (Antalya Büyükşehir Belediyesi, 2021). Pandeminin başlangıcında kapatılan kahvehane, kuaför, berber gibi sayısı 82 bini bulan esnafa gıda paketi yardımı, iş yerlerinin ilaçlanması ve dezenfeksiyonu ve maske dağıtımıyla, toplu ulaşım esnafına maske ve akaryakıt desteği gibi destekler yapılmıştır (Karataş ve Beşer, 2021: 1347).

Antalya’da (Peker ve Köseoğlu, 2021: 98) merkezi sınavlar öncesi okullarda hijyen çalışması, ulaşım araçların günlük temizliğinin dezenfektasyonunun yapılması, Kurban Bayramı öncesi hijyen tedbirlerinin artırılması, ihtiyaç duyulan okul ve camilerin tamirati,

Covid-19 tedbirleri ve denetimi, karantina bölgelerine gıda desteği, HES kodunun Antalya kart üzerinden okutulması, eğitime destek amacı ile öğrencilere kitap desteği, mobil aşevlerinin kurulması, çiftçiye desteklemek amacıyla tohum desteği, halk et marketlerinin açılması, online platformlar üzerinde tiyatro etkinlikleri düzenlenmesi pandemi sürecinde hayata geçirilen diğer uygulamalardır.

Aydın Büyükşehir Belediyesi, salgın döneminde Ramazan ayında her gün 25 bin kişilik iftarlık hazırlayıp ihtiyaç sahibi vatandaşların evlerine teslim etmiştir. Yaz aylarında nüfusu artan olan Kuşadası ve Didim gibi turistik ilçelerde sahillerde maske dağıtımı yapılmıştır (Aydın Büyükşehir Belediyesi, 2021).

Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, tarafından salgın döneminde belediyelere ait arazilerde yerli üretim yapılmaya başlanmıştır. Ek olarak üreticilerin tohum maliyetlerinin yüzde 50'si belediye tarafından karşılanmıştır. (Bilgiç, 2020: 2089). Covid-19'un yayılmasını engellemek amacıyla otobüslerden el butonları kaldırılarak ayak butonları yerleştirilmiştir (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2021).

Bursa Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Orkestra Şube Müdürlüğü sanatçıları tarafından hafta içi her gün belediyenin kendi web sayfası üzerinden canlı yayımlarla salgın nedeniyle evden çıkmayan vatandaşlar için konserler vermiştir. Belediyenin Engelliler Şube Müdürlüğü tarafından Bursa Kent Konseyi ve Bursa Down Kardeşliği Derneği ortaklığı ile 'Bir ev bir dünya' projesi başlatılmıştır. Bu projeye salgın sürecinde yaşanan kısıtlamalardan daha fazla etkilenen görme, işitme, ortopedik, otizm, Down sendromu, cerebral palsi, ağır kronik hastalık gibi özel gereksinimli çocuklar ve aileleri, projeye birlikte karşılaştıkları zorluklarla baş edebilme konusunda uzmanlar tarafından desteklenmişlerdir. Bursa'ya 72 farklı ülkeden lise eğitimi almak için gelen ve salgın nedeniyle ülkelerine dönemeyen gençler, için sömestr tatilinde Bursa Büyükşehir Belediye Spor Kulübü tarafından spor kampları düzenlenmiştir. Sokak müzisyenlerine destek olmak için "Bursa'nın her sokağı ayrı bir şarkı" projesi ile müzisyenler şehir merkezinde mini konserler vermişlerdir (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2021). Bunlara ilaveten Peker ve Köseoğlu (2021: 98) büyükşehir belediyesinin şu hizmetlerine dikkat çekmektedir: vitamin desteği paketi dağıtımı, maske üretimi dağıtımı-, dezenfeksiyon çalışmaları, sosyal destek hizmetleri, çiftçiye kovan desteği, korona denetimleri, toplu taşıma araçlarının arttırılması, uzaktan eğitime psikolojik destek, alo 153, beyaz masa vatandaşa destek hattı, sağlık çalışanlarına ulaşım desteği, dijital sanat akademisi etkinlikleri, sokak hayvanlarının bakımı, esnafa destek çalışmaları, plazma kan desteği kampanyası şeklindedir.

Denizli Büyükşehir Belediyesi, farkındalık yaratmak için 15 Temmuz Delikli çınar Şehitler Meydanı'nda bulunan Türkiye'nin en büyük cam horoz heykelini montajla yerinden kaldırarak, Denizli Büyükşehir Belediyesi Sokak Hayvanları Barınma ve Rehabilitasyon Merkezi'nde Denizli Horoz'unun tanıtımı için ayrılan özel alana koyularak, Denizlili vatandaşlara 'Evde Kal' çağrısında bulunulmuştur (Denizli Büyükşehir Belediyesi, 2021).

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, tarafından 20 yaşın altında ve 65 yaşın üstündeki vatandaşlara yönelik "Hayat Eve Sığar" konulu ödüllü fotoğraf yarışması düzenlemiş; kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla şehir tiyatroları sanatçıları, Koronavirüs karşı alınacak önlemleri anlatan bir oyun sergilenmiştir. Türkçe, Zazaca ve Kürtçe dillerinde Koronavirüs tedbirlerine uyulmasına dair anonslar yapılmıştır (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, 2021).

Erzurum Büyükşehir Belediyesi, moral vermek amacıyla, sağlık çalışanlarına yönelik temel kayak eğitim kursu düzenlenmiş; temizlik ve dezenfeksiyon çalışmaları yanında zabıta tarafından başta gıda üretimi yapan işyerleri olma üzere maske, eldiven, hijyen vb. denetimleri yapılmıştır (Erzurum Büyükşehir Belediyesi, 2021). Erzurum Büyükşehir Belediyesi, ihtiyaç sahibi 65 yaş üstü vatandaşlara salgın öncesinde de yapılan öğlen ve akşam sıcak yemek servislerine devam edilmiş, salgın döneminde hizmet kapsamını daha da genişleterek kimsesiz vatandaşlara da bu yardım sağlanmıştır. 65 yaş üstü vatandaşların çağrı merkezine ulaşan talepleri doğrultusunda, alışveriş, fatura yatırma, maaş çekme, bankacılık işlemleri ve ilaç, araç ve gereç temini gibi günlük rutin işlerde yardımcı olunmuş ve bu işlerde refakat edilmiştir. Ayrıca Büyükşehir Belediyesi bünyesindeki Hayır Çarşısı da erzak yardımı da dahil olmak üzere yaşlıların bütün ihtiyaçlarını gidermeye yönelik çalışmalar yapılmıştır. (Karataş ve Beşer, 2021: 1347).

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, Sazova Parkında yer alan ETİ Su Altı Dünyasını, online olarak ziyaretçilere açmış; 3-D yazıcılar aracılığıyla sağlık çalışanları için siperlik üretimi yapılmış; büyükşehir belediye personeli için yıkanabilir maske üretilmiş; PCR testi pozitif çıkan vatandaşlara özel ulaşım hizmeti verilmiştir. "Pandeminin Çizgileri" adlı açık hava karikatür sergisi düzenlenmiştir (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2021). Eskişehir Büyükşehir Belediyesi; Şehir Tiyatrosu tarafından düzenlenen oyunları, Senfoni Orkestrası konserlerini ve "Evde Spor Zamanı" teması ile spor etkinliklerini canlı yayın yoluyla halkın hizmetine sunmuştur. Ayrıca dijital imkanlarını kullanarak hayvanat bahçesinin kapılarını instagram üzerinden ziyaretçilere açmıştır (Karataş ve Beşer, 2021: 1347).

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, belediye bünyesindeki spor öğretmenleri eşliğinde vatandaşlara balkonlarında spor yaptırmış (Bilgiç, 2020); pandeminin ilk dönemlerinde hijyen

amacıyla vatandaşa sabun ve çamaşır suyu dağıtılmış; sağlık çalışanları adına fidan dikimi yapılmış; GASKİ içme suyu tesislerinde dezenfektan üretimi yapılmış, maske kullanımı ve sosyal mesafe kurallarına uyulması için havadan drone kullanılarak anons yapılmış, denetim sağlanmış; maske ve hijyen kurallarına uyan çocuklara bisiklet hediye edilmiştir (Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, 2021).

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi ve Gaziantep Valiliği iş birliğinde, yeni Covid-19 Sağlık Destek Hattı Çağrı Merkezi kurulmuştur. Bu merkez, Koronavirüs şüphesi olan vatandaşların şikayetlerini kayıt altına alarak, İl Sağlık Müdürlüğü ile koordineli olarak çalışmıştır (Bilgiç, 2020). Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından şehir içi halk otobüsü şoförlerine yönelik olarak; maske, mesafe ve temizlik kurallarının önemi ile, “Kişisel Hijyen, Mekânsal Hijyen, Stres Yönetimi ve Doğru İletişim Teknikleri” ile alakalı eğitimler verilmiştir (Karataş ve Beşer, 2021: 1346).

Hatay Büyükşehir Belediyesi tarafından parklara sosyal mesafe kurallarına uygun biçimde tek kişilik, 1,5 metre aralıklarla banklar yerleştirilmiştir. Zabıta ekipleri tarafından cadde ve sokakların hijyen denetimleri ve sosyal mesafe ve maske kurallarına yönelik düzenli denetimler gerçekleştirilmiştir (Hatay Büyükşehir Belediyesi, 2020).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, bünyesinde yer alan 35 adet ambulans, hasta nakil hizmeti sunmak amacıyla korona virüse karşı özel olarak donatılmış; “Psikolojik Danışmanlık Hattı” hizmete açılmıştır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve üst düzey yöneticiler tarafından İstanbul Yardımlaşma ve Koordinasyon Merkezi oluşturulmuş ve salgınla mücadele sürecinde eylem ve stratejilerin belirlenmesinde ortak akıl olarak hareket edilmiştir (Bilgiç, 2020: 2089). Büyükşehir belediyesi bunlara ilaveten Koronavirüs farkındalık oluşturma, tüm ulaşım araçlarında dezenfeksiyon çalışmaları, sokak hayvanlarının bakımı; afiş, kitap vb. bilgilendirme materyali dağıtımı, koronavirüs ile ilgili eğitim ve seminerlerin yapılması, temizlik ve denetim hizmetleri, şoför kabini uygulaması, borçların ertelenmemesi, 65 yaş üstü vatandaşların ihtiyaçlarını giderilmesi; evsizlere yönelik hizmetler, maske ve hijyen malzemesi dağıtımı, sağlık çalışanlarının otellere yerleştirmesi, çevrimiçi hizmetlere geçiş, gıda dağıtımı, halk etmek üretim miktarının artırılması, süt desteği, askıda fatura uygulaması yürütülen diğer çalışmalardır. (Peker ve Köseoğlu, 2021: 96).

İSPARK, kent genelinde bulunan tüm otoparklarında kredi kartı ve İstanbul Kart ile gerçekleştirilen ödemelerde indirim kampanyası başlatılmıştır. Bu kampanya ile temas oranı azaltılarak virüsün bulaş riski azaltılması amaçlanmaktadır Büyükşehir bünyesinde bilim kurulu kurularak salgının gidişatı hakkında gerekli tedbirler alınmıştır. Evde kalan

vatandaşların kitap okumaları için ‘Evimdeyim Okuyorum’ adını taşıyan kampanya ile 200 bin çeşit kitap %70 indirimle istanbulkitapcisi.com, üzerinden satışa sunulmuştur. İSMEK tarafından Üretilen maskeler Büyükşehir Belediyesi iştiraki olan İSBAK’ın ürettiği, morötesi (UV) ışınlar ile maske dezenfeksiyonu yapan makine ile dezenfekte edilerek vatandaşa dağıtılmıştır. Parklarda sosyal mesafe uygun oturulmasını sağlamak için 1,5 metre aralıklarla sosyal mesafe halkaları çizilmiştir. “Halk Bakkal” projesiyle, süper marketlerde geçerli sosyal kartların mahalle bakkallarında da kullanımı sağlanarak, bakkal esnafına destek sağlanmıştır. Covid-19 salgını ile dijital ortamlardaki etkileşim artmıştır bu sebeple de İstanbul Büyükşehir Belediyesi vatandaşların isteklerine daha hızlı ulaşabilmek için ilk resmi WhatsApp hattını açmıştır (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2021). Büyükşehir bünyesinde oluşturulan Bilim Kurulu ile web sayfası üzerinden düzenli bilgilendirme yapılmıştır⁴. Mart-Nisan 2020 Dönemini kapsayan korona virüsle Mücadele Faaliyet raporu online olarak yayınlanmıştır⁵.

İzmir Büyükşehir Belediyesi, “Meslek Fabrikası” adıyla açmış olduğu kurslarda günde 60 bin maske üretimi yapmış ve belediye personeli tarafından dağıtılmıştır. Ek olarak metro istasyonlarının önlerinde yer alan “Maskematik” makinaları tarafından ücretsiz maske dağıtımı yapılarak maske dağıtımına destek verilmiştir. İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından 2020 Haziran ayında “Covid-19 Dirençlilik Eylem Planı” hazırlanmıştır. Bu planın içeriği İzmir’de, pandemi benzeri kriz durumlarında geçmişten bugüne kadar devam eden tedbir amaçlı hizmetler; pandemi ile mücadele kapsamında “Kriz Belediyeciliği” yaklaşımı ile bugün yürütülen çalışmalar ve pandemi sonrasında yapılacak çalışmalar çerçevesinde izleme ve adaptasyon sürecini içeren 3 temel başlıktan oluşmaktadır. (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2020a). Ayrıca İzmir Büyükşehir Belediyesi, bu süreçte yeni bir yönerge çıkararak; sivil toplum örgütlerinden, üniversitelere, sağlık birimlerinden merkezi yönetimin ilgili birim temsilcilerine kadar geniş kapsamlı 3 yeni kurul oluşturmuş (Kriz Yönetim Üst Kurulu, Kriz Yönetim İcra Kurulu, Bilim Kurulu) ve salgınla mücadele sürecinde yönetim mekanizmalarını aktif hale getirmiştir (Bilgiç, 2020); koronavirüs (Covid-19) ile mücadelede, belediye çalışmalarına ışık tutması amacıyla, “Bilim Kurulu” oluşturulmuştur. Kemalpaşa İlçesi Hamza Baba Mahallesi internet erişimi olmadığı için EBA’dan eğitim alamayan öğrenciler için köy kuraathanesi büyükşehir tarafından sınıf olarak düzenlenmiştir. Apartman görevlilerine hijyen eğitimi verilmiştir (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2021). Tedavisini EVDE gören, karantinadaki

⁴ <https://koronavirus.ibb.istanbul/> (18.5.2022).

⁵ <https://4sdh5ekllrln.merlincdn.net/wp-content/uploads/2020/06/IBB-Koronavirus-Faaliyet-Raporu-Mart-Nisan.pdf> (18.5.2022)

tüm ihtiyaç sahibi vatandaşlara sıcak yemek dağıtımı yapılmıştır. (Karataş ve Beşer, 2021: 1347).

Bunlara ilaveten İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından HES kodu ile İzmir kartı birleştirilmiş, akıllı şehir uygulaması, pandemi sonrası kent tasarımı için uzaktan kongre ve toplantılar, toplu taşımada korona virüs tedbirleri, denetleme ve hijyen desteği, “Askıda iyilik var” kampanyası, şeffaf maske üretimi ve dağıtımı, pandemi dönemi için sağlık çalışanlarının adına anıt yapılması, sokak hayvanlarının sağlık tedavisinin yapılması, uzaktan eğitime destek, işletmelere fatura desteği, İzmir’deki tüm devlet okullarına hijyen malzemesi desteği, apartman görevlilerine hijyen eğitimi desteği, “Wizminet” ücretsiz internet desteği, “güvenli otobüs” uygulaması da hayata geçirilmiştir (Peker ve Köseoğlu, 2021: 96)

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, 65 yaş ve üstü vatandaşların ihtiyaçlarının giderilmesi, “Akıllı Yaşlı Bakım ve Koordinasyon Merkezi” projesi ile yaşlı ve bakıma muhtaç vatandaşların sağlık durumlarını takip eden bir uygulama geliştirmiştir (Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, 2021).

Kayseri Büyükşehir Belediyesi, salgınla mücadele kapsamında, sokak hayvanlarına mama desteği sağlamış, kapanma sürecinde kentte yaşayanlara yönelik olarak belediye web sayfasından canlı spor desteği sağlamıştır (Bilgiç, 2020). KASKİ tarafından üretilen 200.000 adet paketli su hastane ve yurtlarda kalan Covid-19 hastalarına dağıtmıştır (Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2021). Çocuklar ve büyükler için maske dağıtımı büyükşehir belediyesi tarafından yapılmıştır.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi evsiz ve ihtiyaç sahibi ailelerinin, Büyükşehir Belediyesi’nin Barınma, Konaklama ve Sosyal Yardım Merkezinde barınma ihtiyaçları karşılanmış, burada kalan vatandaşların düzenli olarak sağlık kontrolleri yapılmıştır (Bilgiç, 2020); sağlık çalışanlarına yönelik ‘Vefa’ temalı resim yarışması düzenlemiştir. Farkındalık yaratmak amacıyla Temizlik-Maske-Mesafe konulu rap şarkısına video klip çekilerek yayınlanmıştır, Şehir Tiyatroları, ‘Mesafeli Kabare’ adlı oyunu sergilemiştir. 65 yaş üstü ve özel grupta yer alan vatandaşlar “Engelsiz Kocaeli Taksi” ile park ve bahçelerde gezdirilmiş, hasta refakatçi eğitimi verilmiştir. “Şifalı Balkonlar” adını taşıyan proje ile apartmanda yaşayan yaşlılara aromatik bitkilerin yer aldığı çiçek kasaları dağıtılmıştır (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2021).

Konya Büyükşehir Belediyesi, Covid-19 önlemleri kapsamında 55-64 yaş arası yolcuları “Pandemi Dönemi Toplu Ulaşım (PDT) hizmeti” adı verilen özel bir araçla

taşınmıştır. Virüsün yayılım hızını düşürmek için “Sen #Evdekal Bize Eski Konya’yı Anlat” sloganıyla video paylaşım projesi başlatılmıştır. 10 bin ev hanımı için “Siz Yeter ki Üretin, Balkonlar Bahçe Olsun” sloganıyla ücretsiz sebze ve çiçek fidesi ile çiçek toprağı ve saksı dağıtılmıştır (Konya Büyükşehir Belediyesi, 2021). Bununla beraber toplu ulaşım ve toplu kullanılan mekanlarda temizlik ve dezenfeksiyon ile salgın konusunda bilgilendirici broşür dağıtım faaliyetleri de yapılmıştır.

Malatya Büyükşehir Belediyesince, kent genelinde 15 büyük tekstil fabrikası tarafından üretilen maskeler vatandaşlara dağıtılmıştır (Bilgiç, 2020); salgına karşı farkındalık yaratmak ve bulaş riskini azaltmak amacıyla parklarda yer alan banklar kaldırılmış, kaldırılmayan banklara ise ‘Oturulacak En Güzel Yer Evimizdir’, ‘Evimizde Kalalım’, ‘Birlikte Aşacağız’ yazılı levhalar monte edilmiştir. Malatya Büyükşehir Belediyesi TSE Covid-19 güvenli hizmet belgesini alan ilk belediyedir (Malatya Büyükşehir Belediyesi, 2021). Malatya Büyükşehir Belediyesi, kendi mülkiyetinde olan taşınmazlarda kiracı konumunda olan esnaflardan pandemi nedeniyle kapalı oldukları dönemde kira alımı yapılmamıştır ve bu esnafların su faturalarını ertelemiş, Sosyal Daire Başkanlığı ’tarafından belirlenen yardıma muhtaç 10 bin aileye; yiyecek, giyecek, gıda, yakacak yardımı sağlamıştır. Belediyenin gıda paketi ve vatandaşa günlük 6500 adet ekmek yardımı salgın boyunca devam etmiştir (Karataş ve Beşer, 2021: 1347).

Manisa Büyükşehir Belediyesi, 14 Mart Tıp Bayramında sağlık çalışanlarına ve hastalara moral olmak amacıyla zeybek dansı ve çeşitli gösteriler düzenlemiştir (Manisa Büyükşehir Belediyesi, 2021).

Mardin Büyükşehir Belediyesi, online eğitim ile eğitimine devam eden ilköğretim öğrencilerine “100 temel eserden seçmeler” adlı kitap serisi hediye edilmiştir (Bilgiç, 2020) 24 Kasım Öğretmenler Günü’nde öğretmenlere ziyaret ve hediye dağıtım yapılmıştır. Covid-19 nedeniyle kademeli olarak açılan lise öğrencilerinin giysilerinin yıkanıp ütülenip tekrar teslim edilmiştir (Mardin Büyükşehir Belediyesi, 2021).

Mersin Büyükşehir Belediyesi, tarafından pandeminin yayılım hızını düşürmek amacıyla evde kal çağrısı kapsamında belediye personeli başta olmak üzere Covid-19 ve “Ebeveyn Farkındalık Eğitimleri” verilmiştir (Bilgiç, 2020). Büyükşehir belediyesi “Korana Bank” adını taşıyan tek kişilik 1,5 metre mesafeli oturma bankları üretmiştir. Sahil kenarlarında 2 metre aralıklı sosyal mesafe çemberleri çizilmiştir. Öğrencilere her anlamda destek olabilmek amacıyla “Öğrenci Danışma Merkezi” kurulmuştur. “Covid-19 Salgınına Doğal Vitamin

Desteği Projesi” ile karantinada olan ve 65 yaş üstü vatandaşlara narenciye dağıtılmıştır (Mersin Büyükşehir Belediyesi, 2021).

Muğla Büyükşehir Belediyesi, tarafından 438 ihtiyaç sahibi aileye salgın ile mücadele kapsamında 335 bin 610 TL maddi yardım yapılmıştır (Bilgiç, 2020: 2098). Kadın hükümlülere ve çocuklarına ‘Mor Yaşam Projesi ’kapsamında 1065 adet temizlik, kişisel hijyen ve bakım malzemesi desteği sağlanmıştır. İşitme engelli bireyler için şeffaf maske üretilmiştir (Muğla Büyükşehir Belediyesi, 2021).

Ordu Büyükşehir Belediyesi, Gençlik ve Spor Hizmetleri Dairesi Başkanlığı iş-birliğinde satranç sporcularına moral ve destek sağlamak amacıyla “Ulusal Evde Kal Online Yıldırım Satranç Turnuvası” düzenlemiş ve sosyal medya araçları üzerinden turnuva canlı olarak izlenmiştir (Bilgiç, 2020) Belediye tarafından koronavirüse karşı “dezenfekte tüneli” tasarlanmış, ‘ordukitapçısı.com’ sitesi kurulmuş ve 200.000 bini aşkın kitap %70 indirimli satılmıştır (Ordu Büyükşehir Belediyesi, 2021).

Sakarya Büyükşehir Belediyesi, koronavirüs ile mücadele kapsamında başlattığı ‘Evde Kal, Kitapla Kal’ projesi kapsamında 3 bin okuyucuya kitap ulaştırmıştır. Et54 ve Bal54 projeleri kapsamında vatandaşa uygun fiyatlı ve kaliteli et ve bal satın alma kolaylığı sağlanmıştır (Sakarya Büyükşehir Belediyesi, 2021). Sakarya Büyükşehir Belediyesi, Covid-19 geçiren ve hastaneden taburcu olacak vatandaşlara servis hizmeti sunmuştur.

Samsun Büyükşehir Belediyesi, tarafından 565 sözleşmeli sağlık kuruluşundan alınan tıbbi atıklar toplamakta ve toplanan bu atıklar belediye bünyesindeki “Tıbbi Atık Sterilizasyon Tesisi”nde zararsız evsel atığa dönüştürülmektedir (Bilgiç, 2020). Pandemide hayatını kaybeden sağlık çalışanlarının anısına, “Sağlık Kahramanları Parkı” kurulmaya başlanmıştır (Samsun Büyükşehir Belediyesi, 2021).

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi tarafından, kentte koronavirüsü yenen hastalardan immün plazma tedavisi için bağışlar alınmıştır Müzeler haftasında çocuklara yönelik sanal müze gezisi düzenlenmiştir (Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, 2021).

Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi, Bilgi İşlem Dairesi çalışanları tarafından yapılan proje ile HES kodlarının personel kimlik kartlarına yüklenmesi sağlanarak iş girişlerinde personelin kimlik kartını okutması yöntemine geçilmiş, vatandaşlar da HES uygulamasında yer alan kare kodları okutmak suretiyle binaya giriş yapmıştır. “Yönetişim Akademisi” iş birliğiyle çevrimiçi olarak "Büyükşehirlerde Yönetişim ve Sağlık: Covid-19 Deneyimi" adlı panel düzenlenmiştir. Zabıta ekipleri tarafından toplu taşıma araçlarında ve ticari taksilerde sosyal

mesafe, maske kullanımı ve hijyen kurallarına dair düzenli denetimler gerçekleştirilmiştir (Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi, 2020).

Trabzon Büyükşehir Belediyesi, salgın sebebiyle işini kaybedenler, ücretsiz izne çıkarılanlar ve ekonomik sıkıntı çeken vatandaşlar için temel gıda, temizlik paketleri hazırlanarak destek sağlamış; yaşlılara, hasta vatandaşlara ve ihtiyaç sahibi ailelere sıcak yemek dağıtımını; dar gelirli ailelere alışveriş kartı desteği sağlanmıştır (Bilgiç, 2020). Ulaşım Dairesi Başkanlığına bağlı çalışan otobüs şoförleri, salgın sürecinde kan ihtiyacını gidermek için Kızılay'a kan bağışında bulunmuşlardır. Kentte otobüs duraklarına yerleştirilen yapay zekâ tabanlı dijital ekranla maskesi olmayan vatandaşlar uyarılmıştır (Trabzon Büyükşehir Belediyesi, 2021).

Van Büyükşehir Belediyesine ait bazı araçlar hasta nakil aracı olarak düzenlenmiş ve evde bakıma muhtaç ve hastaneye gitmesi gereken vatandaşlara bu yönde hizmet verilmiştir (Bilgiç, 2020). Kurban Bayramı'nda yoğunluğu engellemek için randevu ile kurbanlıkların kesimi yapılmış; aşığı teşvik etmek amacıyla 65 yaş üstü iki doz Covid-19 aşısı olan vatandaşların toplu taşıma araçlarından ücretsiz yararlanacağı belirtilmiştir (Van Büyükşehir Belediyesi, 2021)

Büyükşehir belediyelerinin salgın sürecinde yaptıkları çalışmaları, bölümün başında sunulan hizmetlerin gruplandırılmasına uygun olarak da, literatürden hareket ederek de değerlendirmek mümkündür. Tüm büyükşehir belediyeleri, toplu taşıma araçları, cami, park, otobüs durakları gibi ortak kullanım alanları, meydanlar, piknik alanları, kent mobilyaları, haller gibi nüfusun yoğun bulunduğu ve hareketliliğin fazla olduğu alanlarda **dezenfeksiyon** çalışmaları yapmışlardır. Bununla beraber, uygulamaların eleştirilen boyutları da vardır. **Dijital uygulamalar** açısından değerlendirildiğinde, Arslan (2021) büyükşehir belediyelerinin web sitelerinin daha çok tanıtma amaçlı kullanıldığı, karşılıklı fikirlerin tartışılması, katılıma imkân verme anlamında diyalojik iletişim özelliklerinin ise yetersiz olduğunu değerlendirmektedir. Buna göre büyükşehir belediyelerinin web sitelerinin Covid-19 içeriklerinde genellikle belediyelerin salgınla ilgili faaliyetleri, belediyelerin vatandaşa destek kampanyaları, çeşitli sosyal, kültürel etkinliklerin yer aldığı, buna karşılık salgınla alakalı farkındalık mesajları, korunma yöntemleri ya da salgınla ilgili linklerin çok az sayıda yer aldığı görülmektedir.

Negiz ve Yavuzçehçe (2021a ve 2021b) çalışmalarında belediyelerin ve özellikle büyükşehirlerin pandemi sürecinde sosyal yardım faaliyetleri itibariyle öne çıktığından söz etmektedir. Negiz vd. (2021a ve 2021b) göller bölgesi özelinde Antalya'yı da içeren

çalışmalarında halkın genel olarak hükümetin salgın dönemindeki uygulamalarına karşı olumsuz bir algıya sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

Pekküçükşen ve Yıldırım (2021) büyükşehir belediyelerinin 13 Mart – 01 Haziran 2020 tarih aralığında Twitter üzerinden yaptıkları paylaşımları incelemişler ve büyükşehir belediyelerinin iletişim aracı olan Twitter’ı aktif olarak kullandıkları, paylaşım sayısının önceki döneme göre %30,3 oranında arttığını, “Koronavirüs” kategorisindeki paylaşımların tüm paylaşımlar içinde %16,6’lık orana sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. “Kurumsal Faaliyet” kategorisinde, yapım-onarım işleri, sosyal yardımlar gibi içeriğe sahip olan paylaşımlar yer almaktadır ve bu en fazla paylaşım yapılan kategoridir (%22,2); “Koronavirüs” kategorisinde dezenfekte çalışmaları, karantina bölgeleri gibi doğrudan koronavirüse yönelik bilgileri içeren paylaşımlar vardır, her belediye bu kategoriyi aktif olarak kullanmaktadır (%16,6); “Duyuru-Bilgilendirme” kategorisinde belediyenin yapmış olduğu duyurular, il hıfzıssıhha kurulu kararları, yasaklara ilişkin bilgiler, dijital canlı yayın bilgileri, otobüs güzergâhları gibi paylaşımlar değerlendirilmiştir (%16,4); “Sosyo-Kültürel” kategorisinde kentin kültürel değerlerine, sosyal yaşama ya da pandemi özelinde evde yapılabilecek sosyal etkinliklere yönelik paylaşımlar değerlendirilmiştir (%10,7)

Salgının ilerleyişine ilişkin kamuoyuna yönelik **bilgilendirme** Sağlık Bakanlığı tarafından yapılırken alınan tedbir ve kısıtlamalar ise İçişleri Bakanlığı ya da Cumhurbaşkanlığı tarafından yapılmaktadır. Yerel yönetimler, salgından korunma yöntemleri, belediyeler tarafından alınan temel önlemler ve farkındalık artırma kampanyaları üzerinden kamuoyunu bilgilendirmişlerdir. (Bayraktar, 2020).

“Yeni Koronavirüs (COVID-19) Salgınının Ekonomik Ve Sosyal Hayata Etkilerinin Azaltılması Hakkında Kanun İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” kapsamında yapılan düzenlemeyle, yerel yönetimlerin bünyesinde yer alan bazı taşınmazların alacakları belirli bir süre için ertelenmiş, bazı belediyeler (Ankara, İstanbul, İzmir, Manisa, Adana, Antalya, Mersin Büyükşehir Belediyeleri) kira borçlarını, su faturalarını ve diğer alacaklarını belli bir süreliğine erteleme yetkisini kullanarak esnafa kolaylık sağlamışlardır. Kırsal kalkınmayı desteklemek ve tarım ve gıda sektörünün zararlarını en aza indirebilmek amacıyla bazı büyükşehir belediyeleri (Ankara, İstanbul, İzmir, Gaziantep, Adana, Antalya, Balıkesir, Aydın, Kocaeli, Samsun, Büyükşehir Belediyeleri) tarafından üretici ve çiftçilere ayni ve nakdi yardımlar yaparak destek vermişlerdir. Ayrıca pandemiyle mücadele kapsamında sokak hayvanlarının beslemesi yapılmış yem ve mama desteği sağlanmıştır (Bilgiç, 2020: 2098).

Salgının başlangıç döneminde bazı büyükşehir belediyeleri tarafından (Ankara, İstanbul, Gaziantep, Konya) tarafından ihtiyaç sahibi vatandaşlara yönelik maddi yardımda bulunmak amacıyla bağış kampanyaları başlatılmıştır. Ancak İçişleri Bakanlığı'nın "Yardım Toplama Hususuna İlişkin Kamuoyu Bilgilendirmesi" ile belediyeler tarafından toplanan maddi desteklerin bağıştan ziyade; yardım kampanyası kapsamında değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır, Yardım Toplama Kanunu'nun 6. maddesine istinaden de belediyelerin izinsiz yardım kampanyaları toplamasının hukuka uygun olmadığı belirtilmiştir. Sonraki süreçte belediyelerin para topladıkları hesaplara merkezi idare tarafından bloke konulması ile süreç durdurulmuştur. Merkezi idare, yardımların tek bir kaynaktan toplanmasını sağlamak amacıyla "Biz bize yeteriz Türkiye'm" kampanyasını başlatmıştır. Önce İstanbul Büyükşehir Belediyesi ardından da diğer belediyeler (Ankara, İzmir, Antalya, Aydın, Hatay) tarafından başlatılan "Askıda Fatura" uygulaması ile salgın dönemi boyunca su ve doğalgaz faturalarını ödemekte güçlük çeken veya ödeyemeyen ihtiyaç sahibi ailelerin faturalarının ödenmesi mümkün hale gelmiştir. Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenen 'Su Ver', 'Bilet Ver' ve 'El Ver' sloganı ile, "Dayanışma için 6 milyon tek yürek", "Veresiye Defteri Kapatma", "İftar Ver", "6 Milyon Tek Yürek Bayram Etsin" yapılan diğer kampanyalardır. Yapılan tüm kampanyaların kapsamında toplamda 28 milyon 399 bin 523 TL maddi yardım toplanmış ve ihtiyaç sahibi ailelere ve bireylere ulaştırılmıştır (Bayraktar, 2020).

Büyükşehir Belediyelerinin bu faaliyetleri yanında, bu kentlerin bazılarında faaliyet gösteren kent konseyleri de çalışmalarıyla dikkat çekmektedir. Örneğin Ankara Kent Konseyi tarafından salgına dirençli kentler için 10 yaşamsal gündem çalışması yapılmış ve anket sonuçlarını yayımlamıştır. İstanbul Kent Konseyi "askıda bilgisayar ve elektronik eşya kampanyası" ile dijital platformlardan yararlanmak isteyip imkânı olmayan vatandaşa hizmet sunmuştur. Ek olarak "askıda tarım kampanyası" ile üretimde yer alan kişilere farklı bölgelerde üretilebilecekleri ürünlerle ilgili eğitim desteği vermiştir. Ayrıca farkındalık çalışması olarak görme engelli vatandaşlar için sesli koronavirüs rehberi hizmet desteği verilmiştir. Çanakkale Kent Konseyi'nin çevrimiçi gerçekleştirdiği katılımcılığı artırma ve ortak akıl oluşturma, esnaf için faizsiz, geri ödemesiz kredi desteği, STK'ları dinliyoruz, eğitimde il bilim kurulları vb. başlıklı oluşturdukları online programlar bunlara örnek olarak verilebilir (Can ve Akman, 2021:109).

Atalı vd. (2020) büyükşehir belediyelerinin pandemi dönemindeki spor ve fiziksel aktiviteye dönük hizmetlerini 30 büyükşehir bazında araştırmış ve bu hizmetleri veren 12 büyükşehir belediyesi olduğunu tespit etmişlerdir. Bu büyükşehir belediyelerinin pandemi

sürecinde teknolojik imkânları da kullanarak, spor eğitmeleri ile sosyal medya üzerinden belediyelerin bazı uygulamaları gerçekleştirdiklerini göstermişlerdir. Örneğin Kocaeli Büyükşehir Belediyesinde “Evde Kal Sporsuz Kalma”; Denizli Büyükşehir Belediyesi’nde “Haydi Denizli! Sen Evde Kal, Birlikte Spor Yapalım”; İstanbul Büyükşehir Belediyesi “Evde Egzersiz”, “daha aktif bir İstanbul için buradayız”; Konya Büyükşehir Belediyesi “Evde Sağlık Var” sloganı sağlık hizmetleri vermiştir. Bunların yanında yeni bazı hizmetler de uygulanmaya başlamıştır. Örneğin sosyal medya üzerinden bilgilendirici ve eğitici videolar yayınlanması, yarışmalar (fotoğrafçılık, şiir ve kısa film gibi), online oyun turnuvaları düzenlenmesi (satranç gibi) bunlar arasında gösterilebilir.

SONUÇ

Bu çalışmada Covid-19 salgınında kentlerin, özellikle büyük kentlerin kendine has riskli durumlarından, yerel yönetimlerin müdahale sürecindeki artan önemlerinden hareketle dünyada seçilmiş metropoliten alanlarda yürütülen salgınla mücadele faaliyetleri ve daha detaylı olarak Türkiye’de büyükşehir belediyelerinin Covid-19 salgını sürecinde yürüttüğü çalışmalar incelenmiştir.

Çalışmada elde edilen bulgulara göre büyükşehir belediyelerinin salgın dönemindeki faaliyetlerinde öne çıkan başlıca hizmetler şehrin genel temizliğinin sağlanması, sağlık çalışanlarına yönelik hizmetler, risk gurubunda yer alan 65 yaş ve üstü vatandaşlara ve özel gurupta yer alan bireylere yönelik, sağlık, gıda, moral ve motivasyonu artırma çalışmaları; uzaktan eğitim almak zorunda kalan ancak buna eşit ulaşamayan öğrencilere yönelik internet ağı desteği, tablet, test kitabı dağıtımıdır. Pandemiden en çok etkilenenlerden olan esnaflara yönelik olarak büyükşehir belediyeleri bütçe planları doğrultusunda maddi destekte bulunmuşlardır. İlaveten belediyeler toplu taşıma araçlarında başta dezenfeksiyon ve sosyal mesafeyi sağlamak olmak üzere birçok çalışma gerçekleştirilmiştir. Evde kalan vatandaşlar ve çocuklar için, belediyeler sosyal medya hesapları ve dijital platformlar üzerinden çeşitli faaliyetler düzenlemiştir. Dar gelirli, geçimini günlük işlerden sağlayanlar için gıda yardımı, anne-bebek bakım seti, sosyal destek kartları aracılığıyla ihtiyaçlarını gidermeye çalışmışlardır. Pandemiden en çok etkilenen bir diğer gurup olan çiftçilere yönelik olarak su, gübre ve tohum desteği sağlanmıştır.

Türkiye’de belediyelerin yetkileri ve bütçeleri çoğu zaman tartışma konusu olmuştur. Bununla birlikte pandemi sürecinde de görüldüğü gibi yerel yönetimlere imkân verildiği takdirde merkezi yönetimin iş yükü azalırken, acil duruma müdahale kapasitesi olayın merkezine en yakın olmalarından kaynaklanan yerel yönetimler vasıtasıyla artmaktadır. Covid-19 Pandemi süreci ile yerel yönetimlerin toplum sağlığındaki görev ve sorumlulukları, daha iyi anlaşılmıştır. Bu süreç ile yerel yönetimlerin faaliyet gösterdikleri alanlarda, hizmetlerde potansiyel etkinlik ve verimliliğin yüksek olduğu görülmektedir.

Salgın hastalıklar gibi krizlerde büyükşehirlerin hazırlığı genel anlamda ulusal ve hatta küresel müdahale kapasitesi açısından önemlidir. Çünkü büyük kentler, nüfus yoğunluğu, pahalı kamu ulaşım sistemlerine sahipken aynı zamanda farklı sosyo kültürel ihtiyaçlara sahip

alt topluluklara, kırılğan gruplara, kötü evlere sahip, temiz suya erişimi kısıtlı olan, gecekondü bölgelerinin olması onları daha riskli hale getirmektedir.

Yerel yönetimlerin öncelikli olarak Covid-19'a ve gelecekteki benzeri salgınlarda da kullanılabilir, hazırlıklı olmaları, kriz yönetim, hazırlık planlarına eğitimli personele, acil ekipman ve araç-gerece sahip olmaları önemlidir. Bunun yanında krizlere müdahale kapasitelerini artırmak için rehberlik edebilecek şu genel öneriler, öncelikle yapılması gereken faaliyetler, tanımlanabilir (WB, 2020); koordineli bir müdahale ve olay yönetim sistemini kurmak, salgınları da kapsayan bir sağlık krizleri müdahale sistemini kurmak; tüm vatandaşların temel ihtiyaçlarını belirlemek ve temel hizmetlere erişiminin sağlanması; kırılğan/savunmasız grupların desteklenmesi, Covid-19'la mücadeleyi desteklemede finansal ve kurumsal mekanizmalar inşa etmek.

Benzeri krizlerde etkili hazırlık için kent yöneticileri (WHO, 2020) stratejik planlama yaklaşımıyla koordineli, çok sektörlü, tüm toplumu kapsayan bir yaklaşım geliştirmeli, hazırlık, müdahale ve dönüşüm süreçlerini içeren, devamlı güncellenen kriz yönetim planlarını hazırlamalı mevcut risk ve tehlikeler önceden tanımlanmalı, kırılğan gruplar ve ekonomiler tespit edilmeli, etkili ve uygun iletişim kanalları oluşturulmalı, temel kamu hizmetlerin kesintisiz sunumu sağlanmalı; evsizlere barınma imkanı sağlanarak mevcut riskleri azaltılmalıdır; toplumsal ruh sağlığını korumaya yönelik tedbirler düzenlenmelidir.

Bu anlamda yerel yönetimlere daha fazla sorumluluk ve yetki verilmelidir. Pandemi sürecinde gerçekleştirdikleri maske, dezenfektan vb. üretimi ve dağıtım konusunda, ekonomik destek paketi dağıtımını, sağlık alanında yapılan çalışmalar konusunda merkezi yönetime büyük destek sağlamıştır. Bu yapılan çalışmaların çoğunluğunda kendi çalışmalarını gerçekleştirdiği analiz edilmiştir. Bu bağlamda en çok payı üstlenen yerel yönetim birimleri ise büyükşehir belediyeleridir. Büyükşehir belediyeleri özelinde ve tüm yerel yönetim birimleri için yapılması gerekenler şu şekilde sıralanabilir; merkezi idareden ayrılan bütçe oranında düzenlemeler yapılmalıdır, yerel yönetim birimlerin özerk karar alma alanları genişletilmelidir, salgın süreciyle beraber oluşan merkez ve yerelin ortak çalışma düzeni devam etmelidir.

Pandemi hem ulusal hem yerel çapta çok fazla şey öğretmiştir. Özellikle sosyal belediyecilik faaliyetlerinin önemi bir kez daha fark edilmiş ve daha iyi anlaşılmıştır. Bu süreç yeni bir süreç olmakla beraber, pandemi sonrası oluşacak ulusal ve yerel yapının daha çok yerel yönetim yapısının hâkim olacağı, sosyal belediyecilik faaliyetlerinin daha etkin olduğu bir sistemin kurulacağı düşünülmektedir. Çalışmadan elde edilen veriler doğrultusunda büyükşehir belediyeleri merkezi idarenin desteği ve kendi özgünlükleri ile toplum sağlığını korumak,

salgından etkilenen guruplara yardımcı olmak için tüm imkanlarını kullanmışlar ve bu zorlu sürecin bu guruplar açısından daha kolay geçmesini sağlamaya çalışmaları bunun bir örneğidir.

Sonuç olarak bu süreçte, yerel yönetime görev alanı daha fazla tanınmış, özellikle bir yerel yönetim birimi olan büyükşehir belediyeleri genel kendi kent yapıları bünyesinde gerek merkezi yönetim tarafından alınan kararların uygulanması ve virüsün bulaş riskini düşürülmesi için elinden geleni yaptığını ve merkezi yönetim ile iş birliği çalışmalarının arttığını görülmektedir.

KAYNAKÇA

- 127.madde, A. (1982). *Mahallî idareler MADDE 127*. 05 17, 2021 tarihinde [anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/](https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/): <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/> adresinden alındı
- 1593 Sayılı, U. (1930, 04 24). *Umumi Hıfzıssıhha*. 07 16, 2021 tarihinde [mevzuat.gov.tr](https://www.mevzuat.gov.tr/): <https://www.mevzuat.gov.tr/> adresinden alındı
- 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu. (2007, 07 10). *5216 Sayılı Büyükşehir Belei*. 06 22, 2021 tarihinde <http://www.sp.gov.tr>: <http://www.sp.gov.tr/tr/mevzuat/s/3/> adresinden alındı
- 5393 Sayılı Belediye Kanunu. (2005, 07 03). *5393 Sayılı Belediye Kanunu*. 06 22, 2021 tarihinde <http://www.sp.gov.tr/tr>: <http://www.sp.gov.tr/tr/mevzuat/s/5/> adresinden alındı
- 6360 Sayılı Kanun, 6. (2012, 06 12). *6360 Sayılı Kanun On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*. 06 22, 2021 tarihinde www.mevzuat.gov.tr: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6360&MevzuatTur=1&MevzuatTerip=5> adresinden alındı
- Adana Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Adana Belediyesi Haberler*. 06 22, 2021 tarihinde <https://www.adana.bel.tr>: https://www.adana.bel.tr/home/news_list/130 adresinden alındı
- Ankara Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Haberler*. ankara.bel.tr/: <https://ankara.bel.tr/haberler/iyiligin-ve-dayanismanin-tadi-lezzet-ankarada-siparis-baslad/> adresinden alındı
- Antalya Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Covid-19 Bilgilendirme*. 05 21, 2021 tarihinde <https://antalya.bel.tr/>: <https://antalya.bel.tr/Covid-19/Covid-19-Bilgilendirme> adresinden alındı
- Arslan, A. (2021). Büyükşehir Belediyeleri Web Sitelerinin Covid-19 Salgın Sürecinde Diyalojik İletişim Açısından Değerlendirilmesi. *Journal of Erciyes Communication*, 2(özel sayı), 147-164.

- Atalı, L., Altuntaş, T., & Tarım, T. (2020). Koronavirüs (COVID-19) Salgını Sürecinde Büyükşehir Belediyelerinin Spor ve Fiziksel Aktiviteye Yönelik Hizmetlerinin İncelenmesi. *Levent Atalı1, Talha Altuntaş2, Tahir Tarım3, 1(1)*, 46-64.
- Aydın Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Haberler*. 05 21, 2021 tarihinde <https://aydin.bel.tr/haberler>: <https://aydin.bel.tr/haberler> adresinden alındı
- Aydın, A. H. (2017). Yerinden Yönetim . A. H. Aydın içinde, *Türk Kamu Yönetimi* (s. 190). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Balıkesir Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Haberler*. 05 22, 2021 tarihinde www.balikesir.bel.tr: <https://www.balikesir.bel.tr/haberler> adresinden alındı
- Bayraktar, U. (2020, 06 23). *Pandemide ve Sonrasında Yerel Yönetimler İçin Politika Önerileri*. 06 25, 2021 tarihinde www.istanpol.org: <https://www.istanpol.org/post/pandemide-ve-sonras%C4%B1nda-yerel-y%C3%B6netimler-i%C3%A7in-politika-%C3%B6nerileri> adresinden alındı
- Bilgiç, A. K. (2020). Covid-19 ile Mücadele Sürecinde Yerel Yönetimlerin Genel Görünümü. *İdeal Kent, 11(31)*, 2084-2112. doi:10.31198/idealkent.817322
- Bursa Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Haberler*. <https://www.bursa.bel.tr/>: https://www.bursa.bel.tr/haber_arsivi adresinden alındı
- Can, Y., & Akman, E. (2021). Türkiye’de Kent Konseylerinin Covid-19 Sürecindeki Etkinliği: Akdeniz Bölgesinde Büyükşehirlerde Faaliyet Gösteren Dört Kent Konseyi Üzerinden Nitel Bir Analiz. *KAYTEK | Kamu Yönetimi ve Teknoloji Dergisi, 3(21)*, 102-121.
- Çetin, Ö. Z. (2021). Ülke Örnekleri Üzerinden Covid-19 Sürecinde Yerel Yönetimlerin Uygulamaları ve Önlemleri. *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi, 2(1)*, 55-80.
- Denizli Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Haberler*. 05 24, 2021 tarihinde denizli.bel.tr: <https://denizli.bel.tr/Default.aspx?k=haberlist> adresinden alındı
- Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Haberler*. 05 25, 2021 tarihinde www.diyarbakir.bel.t: <https://www.diyarbakir.bel.tr/haberler.html> adresinden alındı
- Erzurum Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Haberler*. 05 26, 2021 tarihinde [https://www.erkurum.bel.tr](http://www.erkurum.bel.tr): <https://www.erkurum.bel.tr/Icerik.aspx?UK=29&Page> adresinden alındı

- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Haberler*. 05 26, 2021 tarihinde <http://www.eskisehir.bel.tr/>:
http://www.eskisehir.bel.tr/icerik_list.php?cat_icerik=1&page adresinden alındı
- Etiler, N. (2020). *Yerel Yönetimler ve Salgınla Mücadele*. 06 23, 2021 tarihinde TTB COVID-19 Pandemisi 6. Ay Değerlendirme Raporu: https://www.ttb.org.tr/yayin_goster.php?Guid=42ee49a2-fb2d-11ea-abf2-539a0e741e38 adresinden alındı
- Garavaglia, C., Sancino, A., & Trivellato, B. (2021). Italian mayors and the management of COVID-19:adaptive leadership for organizing local governance. *EURASIAN GEOGRAPHY AND ECONOMICS*, 62(1), 76–92.
- Gaziantep Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Haberler*. 05 27, 2021 tarihinde <https://www.gaziantep.bel.tr/>: <https://www.gaziantep.bel.tr/tr/haberler> adresinden alındı
- Genç, F. N. (2021). *Kriz Yönetimi, Covid-19 Pandemisi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Hatay Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Haberler*. 05 27, 2021 tarihinde <https://hatay.bel.tr/>:
<https://hatay.bel.tr/TumHaberler.aspx> adresinden alındı
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Haberler*. 05 29, 2021 tarihinde <https://www.ibb.istanbul/>: <https://www.ibb.istanbul/> adresinden alındı
- İzmir Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Haberler*. 05 30, 2021 tarihinde <https://www.izmir.bel.tr/>:
<https://www.izmir.bel.tr/tr/HaberArsivi/> adresinden alındı
- Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Haberler*. 05 31, 2021 tarihinde <https://kahramanmaras.bel.tr/>: <https://kahramanmaras.bel.tr/haber> adresinden alındı
- Karataş, A. &-B. (2021). Yerel Yönetim Birimleri Olarak Belediyelerin Salgın Hastalıklar Konusundaki Sorumlulukları: Covid 19 Pandemisi Örneği. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(4), 1340-1351.
- Kayseri Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Haberler*. 05 30, 2021 tarihinde <https://www.kayseri.bel.tr/>: <https://www.kayseri.bel.tr/haberler?> adresinden alındı
- Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Döküman Analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 170-189.

- Kocaeli Büyükşehir Belediyesi. (2021). <https://www.kocaeli.bel.tr>. 05 31, 2021 tarihinde Haberler: <https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/news/> adresinden alındı
- Konya Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Haberler Arşivi*. 06 01, 2021 tarihinde <https://konya.bel.tr/>: <https://konya.bel.tr/haberarsiv.php> adresinden alındı
- Malatya Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Haberler*. 06 01, 2021 tarihinde <https://www.malatya.bel.tr/>: <https://www.malatya.bel.tr/?s=koronavir%C3%BCs> adresinden alındı
- Manisa Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Haberler*. 06 03, 2021 tarihinde <https://www.manisa.bel.tr/>: <https://www.manisa.bel.tr/> adresinden alındı
- Mardin Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Haberler*. 06 03, 2021 tarihinde <https://mardin.bel.tr/>: <https://mardin.bel.tr/tr-tr/haber> adresinden alındı
- Mersin Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Haberler*. 06 04, 2021 tarihinde <https://mersin.bel.tr/>: <https://mersin.bel.tr/haber> adresinden alındı
- Muğla Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Haberler*. 06 05, 2021 tarihinde <https://www.mugla.bel.tr/>: <https://www.mugla.bel.tr/haberler/> adresinden alındı
- OECD. (2020). *Cities policy responses*.
- Ordu Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Haberler*. 06 05, 2021 tarihinde <http://ordu.bel.tr/>: <http://ordu.bel.tr/Haberler> adresinden alındı
- Öner, Ş., & Çam, B. (2021). Covid-19 Sürecinde Yükselen Sosyal Belediyecilik:Ankara Büyükşehir Belediyesi Örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 19(özel sayı), 137-162.
- Peker, D., & Köseoğlu, İ. (2021). Koronavirüs (COVID- 19) Salgınında Krizle Mücadelede Yerel Yönetimlerin Rolü: Beş Büyükşehir Belediyesinde Bir analiz. *Assam Uluslararası Hakemli Dergi*, 87-102.
- Pekküçükşen, Ş. v. (2021). Pandemi sürecinde Büyükşehir Belediyelerinin halkla ilişkiler aracı olarak sosyal medya kullanımı. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6708-6731.
- Pisano, C. (2020). Strategies for Post-COVID Cities: An Insight to Paris En Commun and Milano 2020. *Sustainability*, 12, 1-15.
- Sağlık Bakanlığı. (2019). *Covid-19 Nedir ?* 05 20, 2021 tarihinde <https://covid19.saglik.gov.tr/>: <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html> adresinden alındı

- Sağlık Bakanlığı. (2020). *Covid-19 Sözlüğü*. 06 25, 2021 tarihinde covid19.saglik.gov.tr:https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66439/c.html adresinden alındı
- Sağlık Bakanlığı. (2021, 12 17). *Genel Koronavirüs Tablosu*. 12 17, 2021 tarihinde covid19.saglik.gov.tr:https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html adresinden alındı
- Sakarya Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Haberler*. 06 05, 2021 tarihinde <https://www.sakarya.bel.tr:https://www.sakarya.bel.tr/tr/Haberler/> adresinden alındı
- Samsun Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Haberler*. 06 06, 2021 tarihinde <https://samsun.bel.tr:https://samsun.bel.tr/samsun-haber/genel-haberler> adresinden alındı
- Signorelli, C., & Vincenza Gianfredi, E. B.-A. (2020). The spread of COVID-19 in six western metropolitan regions: a false myth on the excess of mortality in Lombardy and the defense of the city of Milan. *Acta Biomed*, 91(2), 23-30.
- Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Haberler*. 06 06, 2021 tarihinde <https://www.sanliurfa.bel.tr:https://www.sanliurfa.bel.tr/kategori/21/1/haberler> adresinden alındı
- TDK, T. D. (2021, 05 20). <https://sozluk.gov.tr/>. <https://sozluk.gov.tr:https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Haberler*. 06 07, 2021 tarihinde https://www.tekirdag.bel.tr:https://www.tekirdag.bel.tr/haber_arsiv adresinden alındı
- Trabzon Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Haber Arşivi*. 06 07, 2021 tarihinde <https://www.trabzon.bel.tr:https://www.trabzon.bel.tr/arsiv.aspx?tip=1#> adresinden alındı
- Van Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Wikipedia*. 06 07, 2021 tarihinde <https://tr.wikipedia.org:https://tr.wikipedia.org/wiki/Van> adresinden alındı
- World Bank. (2020). *COVID-19: Safeguarding Lives and Livelihoods –A Checklist Guide for Local Governments*.
- World Health Organization. (2020). *Strengthening Preparedness for COVID-19 in Cities and Urban Settings*.